

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Козленко А.А.,
аспірант заочної форми навчання
Національна академія прокуратури України

У статті розглянуті кримінально-процесуальні відносини, які виникають в процесі доказування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, закономірності процесу встановлення шкоди у кримінальному провадженні, а також правові норми, які регулюють процес її доказування.

Обґрунтовано теоретичні основи кримінальної процесуальної діяльності відносно доказування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, органами досудового розслідування, прокурором, потерпілим та на цій підставі внесені науково обґрунтовані рекомендації відносно вдосконалення діючого законодавства України й практичного його застосування.

Ключові слова: доказування, докази, шкода, завдана кримінальним правопорушенням, кримінальне провадження, суб'єкт доказування.

Kozlenko A.A. / ПОЛНОМОЧИЯ СУБЪЕКТОВ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ПРОЦЕССЕ ДОКАЗЫВАНИЯ ВРЕДА, ПРИЧИНЁНОГО УГОЛОВНЫМ ПРАВОНАРУШЕНИЕМ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина

В статье рассмотрены уголовно-процессуальные отношения, которые возникают в процессе доказывания вреда, нанесенного уголовным правонарушением, закономерности процесса установления вреда в уголовном производстве, а также правовые нормы, которые регулируют процесс его доказывания.

Обоснованы теоретические основы уголовной процессуальной деятельности относительно доказывания вреда, нанесенного уголовным правонарушением, органами досудебного расследования, прокурором, потерпевшим и на этих основаниях внесены научно обоснованные рекомендации относительно совершенствования действующего законодательства Украины и практического его применения.

Ключевые слова: доказывание, доказательства, вред, нанесенный уголовным правонарушением, уголовное производство, субъект доказывания.

Kozlenko A.A. / THE POWERS OF SUBJECTS OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE PROOF OF HARM CAUSED BY THE CRIMINAL OFFENSE / National Academy of Prosecution of Ukraine, Ukraine

The article deals with the powers of the subjects of criminal proceedings during proof of damage caused by a criminal offense, developed and proved the theoretical foundations of criminal procedural activity of criminal proceedings against damage caused proving criminal offense and on these grounds included evidence-based recommendations for improving the current legislation of Ukraine and practice its application.

Focusing on part 2 of article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine 2012 it's possible to determine the general concept of proof in a criminal trial as activities of criminal proceedings for the collection, verification and evaluation of evidence and their procedural sources and the wording of the basis of certain theses and arguments guidance for justification or refutation to establish the circumstances relevant to the criminal proceedings.

Thus, proving to be understood in the activities of the pre-trial investigation, prosecution and trial of collecting, verifying and evaluating the collected evidence and their sources and formation on the basis therefore. You cannot start a process of proof with an evaluation of evidence and tear this stage from the collection of material relating to criminal proceedings.

Consequently, given the foregoing, we conclude that the basis of process knowledge in criminal proceedings are common epistemological, social, psychological patterns inherent in the process of learning in any social area under the laws of materialist theory of reflection. The purpose of criminal procedural knowledge is to obtain knowledge of the facts to be established in the criminal proceedings.

Thus, criminal procedure proof – is the work of an investigator, prosecutor and judge of the court of collecting (formation), inspection, evidence evaluation, and the nomination of them on the basis of necessary and sufficient set of evidence of certain legal theses with appropriate grounds of judicial decisions in criminal proceedings.

The proof – is the only unbreakable process which elements are intertwined with each other. It is carried out at various stages of the characteristic for each procedural feature.

Key words: proof, evidence, damage to criminal offense, criminal proceedings, subject of evidence.

На всіх стадіях розвитку юриспруденції доказам та доказуванню приділялася значна роль. Дана проблема досліджувалася минулими і сучасними вітчизняними та зарубіжними процесуалістами. Однак сучасний Кримінальний процесуальний кодекс України має чималу кількість прогалин. Зокрема, в ньому не міститься визначення поняття доказування та поняття шкоди.

Основною метою написання статті є розробка та обґрунтування теоретичних основ кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів кримінального провадження щодо доказування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і на цих підставах внесення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України і практики його застосування.

На сьогоднішній день в Україні не існує нормативно закріпленого поняття доказування, тому різні науковці трактують його по-різному. Зокрема, Л.М. Лобойко кримінальне процесуальне доказування розуміє як здійснювану в правових і логічних формах частину кримінальної про-

цесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді та суду, що полягає у висуванні можливих версій щодо системи юридично значущих обставин кримінального провадження, у збиранні, перевірці та оцінці доказів за цими версіями, а також в обґрунтуванні на досудовому слідстві достовірного висновку про доведеність вини особи та його подальше обстоювання у судових стадіях процесу [4, с. 115].

Л.Д. Удалова вважає, що доказування в кримінальному процесі – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду за участю інших суб'єктів процесу зі збирання, перевірки та оцінки доказів та їх процесуальних джерел, а також формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування [5, с. 105–106].

На думку М.І. Костіна, поняття доказування можна визначити як діяльність у кримінальному провадженні судді, слідчого судді, прокурора, слідчого, інших уповноважених кримінальним процесуальним законом суб'єктів,

основу якої складають логічно-аналітичні операції з перевірки й оцінки сформованих доказів з метою встановлення підстав для кримінальної відповідальності і застосування покарання, захисту невинних осіб від необґрунтованого засудження шляхом використання доказів для обґрунтування і мотивування відповідних процесуальних рішень. Науковець вважає, що збирання і практичні дії з перевірки доказів передують доказуванню, а їх результат слугує основою доказування [3, с. 36].

Таким чином, М.І. Костін виключає з поняття доказування збирання доказів і їх перевірку.

Орієнтуючись на частину 2 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року можна визначити загальне поняття доказування в кримінальному процесі як діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання, перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел, а також формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування або спростування з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Таким чином, під доказуванням слід розуміти діяльність органів досудового слідства, прокуратури і суду зі збирання, перевірки та оцінки зібраних доказів та їх джерел і формування на їх основі відповідного висновку. Не можна починати процес доказування з оцінки доказів і відривати цей етап від самого збирання матеріалів, що стосуються кримінального провадження.

У свою чергу Коваленко Є.Г. визначає процес доказування як формування, перевірку та оцінку доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття на її основі правильного, законного і справедливого рішення [2, с. 114].

Отже, процес доказування – це шлях відтворення реальної картини події кримінального правопорушення, з'ясування її сутності та вироблення на підставі цього відповідних процесуальних рішень.

Цей процес формує комплекс процесуальних дій і відносин, які можна згрупувати в окремі, відносно самостійні елементи [4, с. 119].

Як бачимо, зазначені вище науковці включають у процес доказування збирання, перевірку та оцінку доказів, що проводиться органами досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді та суду.

Обов'язок доказування слідчим та прокурором обставин, указаних у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, – це вимога закону. Вона означає, що слідчий та прокурор зобов'язані зібрати, процесуально зафіксувати, перевірити й оцінити докази, обґрунтувати ними наявність обставин, перерахованих у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Протилежна точка зору суперечить принципам кримінального процесу і кримінальному законодавству взагалі.

У пункті 3 частини 1 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року в кримінальному провадженні підлягають доказуванню вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. Поняття шкоди в кримінальному процесуальному законодавстві не розкривається. Водночас аналіз окремих норм процесуального закону (стаття 55, стаття 56, стаття 61 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року) та юридичних джерел із цього питання дозволяє розглядати (як родові види шкоди) фізичну, моральну і майнову шкоду.

Отже, давайте розглянемо, які саме повноваження передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року для суб'єктів кримінального провадження під час доказування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Так, стаття 36 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року передбачає повноваження прокурора,

а саме: здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, він є самостійним у своїй процесуальній діяльності і є стороною обвинувачення.

При проведенні досудового розслідування прокурор здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва, він уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

6) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

7) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

8) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, для його відводу або у випадку неефективного досудового розслідування;

9) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, в тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

10) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

11) повідомляти особі про підозру;

12) пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законом;

13) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законом;

14) звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

15) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

16) погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передавання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

17) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні;

18) перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України;

19) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави;

20) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

21) здійснювати інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року.

Участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року.

Суб'єктом кримінального провадження щодо доказування шкоди виступають також органи досудового розслідування. Так, згідно зі статтею 38 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року органами досудового розслідування є такі слідчі підрозділи: органів внутрішніх справ; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів державного бюро розслідувань [1, с. 25].

Керівник органу досудового розслідування також є стороною обвинувачення. Так, згідно з частиною 1 статті 39 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування.

Частина 2 названої статті уповноважує керівника органу досудового розслідування:

1) визначати слідчого (слідчих), який буде здійснювати досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керує діями інших слідчих;

2) відсторонити слідчого від проведення досудового розслідування мотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначити іншого слідчого за наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, для його відводу або в разі неефективного досудового розслідування;

3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства в разі їх допущення слідчим;

5) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

6) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року [1, с. 25026].

Суб'єктом кримінального провадження під час доказування шкоди виступає також слідчий органу досудового розслідування. Відповідно до частини 2 статті 40 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року слідчий уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом;

5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

7) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

8) приймати процесуальні рішення у передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року випадках, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року;

9) здійснювати інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року.

Суб'єктом доказування шкоди у кримінальному судочинстві виступає й потерпілий. Відповідно до частини 1 статті 55 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Крім того, потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого [1, с. 35].

Як суб'єкт доказування, потерпілий наділений певними правами, а саме:

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

4) заявляти відводи та клопотання;

5) за наявності відповідних підстав – забезпечувати безпеку щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;

6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, в тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;

12) застосовувати з додержанням вимог Кримінального процесуального кодексу України 2012 року технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала);

13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року;

14) користуватися іншими правами, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року [1, с. 36–37].

Суб'єктом доказування шкоди в кримінальному судочинстві виступає також представник потерпілого. Так, відповідно до частини 1 статті 58 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року потерпілого в кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути

захисником. Згідно з частиною 2 статті 58 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику відповідно до частини 4 статті 58 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року) [1, с. 38].

Суб'єктом доказування шкоди в кримінальному провадженні є також законний представник потерпілого. Так, відповідно до частини 1 статті 59 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом із нею залучається її законний представник. Участь законного представника потерпілого в кримінальному провадженні регулюється положеннями статті 44 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року [1, с. 38].

Отже, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в основі процесу пізнання в кримінальному провадженні лежать загальні гносеологічні, соціальні, психологічні закономірності, притаманні процесу пізнання в будь-якій соціальній сфері згідно із законами матеріалістичної теорії відображення. Метою кримінального процесуального пізнання є одержання знання про факти, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні.

Таким чином, доказування шкоди в кримінальному судочинстві – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду зі збирання (формування), перевірки й оцінки доказів, а також висунення ними на підставі необхідної та достатньої сукупності доказів певних правових тез із відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях по кримінальному провадженню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012р.-X.: Право, 2012 – 319 с.
2. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. – К.: 2006. – 704 с.
3. Костін М.І. Доказування і сучасна модель кримінального судочинства // Економіка, фінанси, право. – 2003. – №4. – 39 с.
4. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навчальний посібник. – К.: 2005. – 456 с.
5. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України. Загальна частина: Підручник. – К.: 2005. – 152 с.